

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ В НОВІЙ МОДЕЛІ МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

***Анотація.** Стаття присвячена висвітленню нових тенденцій у формуванні інституційного середовища розвитку національної економіки України. Автор аналізує засади міжнародної політики України у контексті прагматизму та національних економічних інтересів і пріоритетів.*

Ключові слова: інтеграція, національні економічні інтереси, позиціонування національної економіки, європейський вибір, конкурентоспроможність, «новий світовий економічний порядок», «нові реалії».

***Annotation.** The article is devoted to new trends in forming the institutional environment of Ukraine's national economy development. The author analyzes the principles of Ukraine's international policy in the context of pragmatism and national interests and priorities.*

Keywords: integration, national economic interests, national economy positioning, the European choice, competitiveness, «a new world economic order», «new realities».

Перші роки нового тисячоліття могли б стати десятиліттям миру і процвітання, натомість вони позначились насильством, тероризмом, війнами та економічною кризою. Проте, серед переможців цього десятиліття є країни, які не були учасниками останніх воєн, і серед них поряд з Китаєм, Бразилією, Індією – Україна, які зосередились безпосередньо довкола вирішення проблеми позиціонування національних економік у глобальному середовищі, формулювання засад та послідовної реалізації економічної політики розвитку.

Основним посилом книги Ф.Фукуями „Кінець історії і остання людина“ стала думка про настання переломного моменту в світовій історії: він вважав, що з утвердженням однополюсного світу завершується конфронтація і конкуренція ідеологій, а головним висновком – що глобальний простір починає змінюватись, реструктуризуватись, а тому відкриваються нові можливості і виникатимуть нові інтеграційні союзи, які допоможуть окремим націям вистояти у конкурентній боротьбі, що стане основним змістом міжнародних економічних відносин. Країнам важливо відшукати своє місце у цьому просторі і на основі інтеграційних, кооперативних взаємовідносин вибудовувати власну потужну, конкурентоспроможну економіку.

Роки незалежності України співпали з реструктуризацією світового економічного простору і для неї відкрились не лише нові загрози, а й нові можливості. Цей оновлюваний світ характеризувався існуванням кількох полюсів тяжіння і центрів впливу, що потенційно могли стати полюсами розвитку; новими можливостями, в якому кожна країна, що має достатньо сил для економічного успіху і достатньо мудрості для адекватної поведінки на міжнародній арені, має змогу посилювати рівень свого міжнародного впливу; Схід і Захід починали вибудовувати нову модель поведінки, яка базується не на успадкованому від старих часів протистоянні, а на діалектичному усвідомленні того, що ера зростаючої конкурентної боротьби, в тому числі боротьби за природні ресурси — це ера нових політичних та економічних союзів. З іншого боку, коли доцентрові тенденції у відносинах Схід – Захід накладаються на відцентрові тенденції всередині самого Заходу і самого Сходу, наслідком стає новий виток нестабільності.

Суттєвою загрозою поступальному розвитку української економіки став новий виток дезінтеграції, як на рівні сталих кооперативних зв'язків, у контексті яких планомірно визначалось її місце і її внесок у спільну глибоко інтегровану економіку, так і на глобальному рівні – коли на світову економічну арену вона виходила з продуктом, який був лише складовою частиною незавершеного циклу. Останнє не залишало місця для паритетної появи на світових ринках.

Особливої уваги заслуговувала проблема конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників: високий науково-технологічний потенціал країни не вирішував цієї проблеми з огляду на те, що не був включений як інтеграційна складова до світової науково-технологічної системи і тому не користувався попитом. Інші види продукції, що знаходились поза цією сферою, не відповідали стандартам і вимогам зовнішнього світу через свою низьку якість. Водночас на світових ринках підвищеним попитом користувались ресурси, які у розвинених країнах значно дорожчі та обмежені, ніж в Україні. Зацікавленість у нарощуванні обсягів експорту та збільшенні валютних надходжень для поповнення фінансових джерел розвитку спричинила формування сировинної моделі національної економіки і визначало шлях на поступове перетворення її на супутню, а згодом і периферійну. Завадити подальшій периферізації країни може лише інноваційне оновлення економічної структури. В умовах ринкової відкритості таке оновлення завдячує співробітництву із зовнішніми конкурентоспроможними агентами і впровадженню модернізаційних проєктів, які кореспондуються з інтеграційними.

Сучасні інтеграційні стратегії України передбачають формування новітніх підвалин національної економіки і інституційного поля, у якому вона функціонує. Українські виміри позиціонування, чітко окреслені лише минулого року, базуються на модернізаційних підвалинах, причому чітко декларується основна мета – трансформація економічної структури у напрямку створення реального, високотехнологічного виробництва, а

не ірраціональної фінансово-лихварської економіки, для якої доступ до світових фінансових ринків спрощений, але й уразливість щодо фінансових криз гарантована.

Сьогодні уже очевидно, що вибір України лежить у площині «нового світового економічного порядку», який вимагає відкритості, уніфікації економічних, правових і політичних основ економічного розвитку, узгодження їх з правилами існування світу, що глобалізується. Конкретизація намірів такого позиціонування полягає у декларуванні Україною європейського інтегративного вектору розвитку. Такий вибір зобов'язує країну до удосконалення національної економіки, приведення її до стандартів і вимог, що визнані світовою спільнотою найадекватнішим варіантом функціонування ринкової економіки, оскільки її органічними компонентами є, здавалось би, неспівставні з глобалізацією соціально-комунітаристські цінності. Визначено також інтеграційне підґрунтя такого позиціонування – це наближення до ЄС.

Європейський проект, незважаючи на всі труднощі, з яким він стикається, на прорахунки, йому притаманні, став найкращим проектом минулого століття і продовжує розвиватись. І справа не в кількості країн, що беруть участь в цьому клубі, і навіть не в здатності чи нездатності органів ЄС вирішувати спільні проблеми Союзу або його окремих членів – єдність та інтеграція перемогла ізоляціонізм та дезинтеграцію, а головне – унеможливило міжкраїнні конфлікти на європейському просторі. Окрім того, Європейський Союз, зі всіма його недоліками, виявився більш ефективним у боротьбі з останніми викликами, зокрема з економічною кризою, ніж навіть Сполучені Штати.

Позиціонуючи країну у контексті європейського вибору, слід виходити з того, що Україна — це зростаюча, стабільна, економічно перспективна частина Європи, яка долає період політичного розбрату і входить у новий відрізок європейської історії як геополітично ключова ланка, що об'єднує Схід і Захід континенту. Таке позиціонування дає відповідь на питання, чому Україна важлива не лише на національному та регіональному, а й на загальноєвропейському рівні.

Сучасна Росія поділяє цю тезу і пропонує вивести європейське співробітництво на ще вищий рівень, аж до спільного загальноєвропейського економічного простору. Задеклароване прагнення Російської Федерації та багатьох членів Європейського Союзу утворити Єдину Європу базовану на спільних інтересах і спільних цінностях, могло б стати справжньою гарантією безпеки, стабільності, політичної релевантності Європи як глобального гравця. Проте Європейський Союз не справляє враження монолітності: криза єврозони, що розпочалася нині, і досі тримає світові фінансові ринки у напруженні. Теза про те, що на місці колишнього протистояння Схід – Захід з'являється протистояння між економічно успішною Північчю Європейського Союзу та його економічно проблемним Півднем все більшою мірою знаходить свій відбиток у економічному позиціонуванні країн та у політичних міжкраїнних суперечностях. У деяких країнах-членах знову почали зростати ізоляціоністські настрої. Отже, європейські політичні процеси виявилися суперечливими: поряд із розширенням почали виникати нові форми розмежування.

Завдання-мінімум для України полягає в тому, щоб ці процеси не торкнулись її національних інтересів; завдання-максимум — протидіяти новому розмежуванню як такому. У цій боротьбі проти нових ліній поділу в Європі Україна дійсно може відіграти важливу роль стабілізатора і мультиплікатора євроінтеграційних процесів.

Сьогодні Європейський Союз увійшов у стан переосмислення фундаментальних процесів і мотивацій, що визначали його розвиток в останні десятиріччя, в тому числі і щодо розширення. Він знаходиться у пошуках нових напрямків розвитку та нових політичних і економічних стимулів. Здійснивши успішні реформи, сформувавши уніфіковану, співставну з європейською, економічну систему, Україна може стати новим позитивним стимулом до розвитку і розширення європейських ринків, нарощування інвестиційного і споживчого попиту, формування нової інтеграційної структури.

Протягом минулого року відносини між Україною та ЄС розвивалися саме по цій траєкторії. Був ухвалений закон про функціонування внутрішнього ринку газу (його зміст узгоджено з Євросоюзом), що створює базу для конвергенції європейського та українського енергетичних ринків, і водночас, Україна вступила до Європейського енергетичного співтовариства. Вступив у силу закон про державні закупівлі, зміст якого також узгоджувався з Європейським Союзом. Ухвалено податковий кодекс, про необхідність якого не раз йшлося в переговорах із ЄС. Відбулася давно очікувана ратифікація Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Була проголошена програма економічних реформ на 2010-2014 роки і створений фаховий комітет при президентові, який відповідатиме за реалізацію цих реформ. Започаткована адміністративна реформа, радикально скорочується бюрократичний апарат. Триває процес дерегуляції цілих галузей національної економіки. На підході — пенсійна, судова, територіально-адміністративна реформи, ухвалено пакет законів про боротьбу із корупцією тощо. В українському політичному житті припинилася патова ситуація, з'явилася впливова сила, зацікавлена в реформах і здатна на них. Іншими словами, на тлі цілої низки країн, які тягнуть Європу донизу, Україна почала рух по висхідній. І це ще одна причина, чому вона важлива для європейського співтовариства.

Світовій політиці сьогодні, як ніколи, потрібен приклад того, що успішний симбіоз Сходу і Заходу — це не міф, а реально діюча нова модель міжнародних відносин. Україна, яка втілює в собі східний і західний імпульси європейської цивілізації, може стати таким прикладом. Не можна виключати, що таким є одне з її історичних призначень — стати діючим прообразом майбутньої, справді великої і справді єдиної Європи, де Захід і Схід почувалися комфортно, як дві частини одного цілого. Користуючись термінологією

сьогоднішнього дня, успішна європейська інтеграція та європеїзація України при дотриманні максимально партнерських, дружніх відносин з Росією — це політичний стимул нових відносин Схід – Захід у Європі.

З цієї точки зору нова зовнішня політика України – це не лише внутрішнє назріле рішення – вона має значення для Європи та світу. Для цього необхідно, здійснивши успішні реформи, залишитися на європейському шляху розвитку, перетворивши партнерство з Росією на його інтегральну складову.

Щодо реалізації національних інтересів, то економічний прагматизм має стати не в останню чергу стратегією і тактикою поведінки, орієнтованими на результат, причому не у віддаленому майбутньому, а в досяжному часі. Перш за все, це необхідність реформування економіки на модернізаційній основі – структура такої економіки має бути підпорядкована загальнонаціональним інтересам у першу чергу, а вже потім – відповідати євроінтеграційним устремлінням країни. Натомість сила та ефективність цих реформ залежатимуть, у тому числі, від здатності України будувати партнерські відносини зі своїм геополітичним оточенням, насамперед із Росією. Це — джерело нашої економічної дієздатності. Відповідно, російський та європейський напрям зовнішньої політики України — це інтегральні складові одного процесу, покликаного сформувати спочатку базу розвитку, а потім перетворити її на канал впливу на світові інтеграційно-економічні процеси. Результатом має бути побудова європейської по суті (а не лише на словах) української держави в об'єднаній по суті (а не лише на словах) Європі. Європейська за духом Україна і справді єдина Європа — речі нероздільні. І це ще один аргумент, чому розвиток України у наступні роки буде особливо важливим для всього континенту.

Водночас очевидно, що ми маємо відповідати критеріям тієї спільноти, до якої прагнемо увійти. Реформування інституційного середовища економічного розвитку, яке почалося, передусім завершено економічних реформ, що все ще тривають, і інтеграційним процесам. Сутність інституційного реформування полягає у створенні умов для розвитку економічних зв'язків, які починаються зі спрощення перетину кордонів. Першим успішним кроком на цьому шляху став «План дій Україна – ЄС» щодо скасування візового режиму, ухвалений 2010 року у Брюсселі. Він, по-перше, містить набір дуже конкретних вимог до України, виконання яких дасть змогу зробити надзвичайно суттєвий крок у напрямку євроінтеграції, а також сприятиме прискоренню уніфікації; по-друге, він є виявом прагматизму проєвропейської політики України – зусилля зосереджуються довкола вирішення поточних завдань, які відкривають шлях у майбутнє; по-третє, вперше за багато років Євросоюз не вдається до односторонніх політичних вимог, а бере на себе конкретні зобов'язання.

У сучасній міжнародній лексиці „нові реалії“ – це найчастіше термін на позначення зростаючої ваги Росії та прагнення Заходу зняти з порядку денного хронічне напруження по лінії Росія – ЄС та Росія – США. „Перезавантаження“ продовжує бути однією з визначальних тенденцій світової політики. Оцінюючи масштаб і наслідки цього явища, важливо насамперед зрозуміти його причини. А шукати їх варто не стільки у площині доброї політичної волі, скільки у знайомій із бізнесу системі «цінових» координат – у такому перезавантаженні відносин Сходу і Заходу присутній прагматичний політичний розрахунок. Схід і Захід дійшли кінцевого рубежу, коли продовження протистояння стала надто високою, а сенс його – надто розпливчастим, тоді як подолання розбіжностей або винесення їх за дужки стратегічного діалогу з Росією став очевидним: стабільні поставки російських енергоносіїв, переваги позитивної економічної співпраці, скорочення ядерних озброєнь, зміцнення контролю за процесом нерозповсюдження тощо відкриває нові можливості для розвитку національних економік.

Минулого року Росія була, мабуть, єдиним глобальним гравцем, політичні акції якого майже незмінно зростали, незалежно від того, які турбулентності вражали сучасний світ. З огляду на різні обставини, ці турбулентності робили її ще важливішою – і для США, і для ЄС, і для Китаю, і для таких зростаючих економік, як Індія, Бразилія та Туреччина. В таких умовах продовження і розвиток партнерських стосунків з Росією для України є вкрай важливим. Водночас необхідно розуміти, що такі стосунки не повинні руйнувати економічні підвалини інтеграційних відносин, які знаходяться в полі національних економічних інтересів України. Справжнє українсько-російське партнерство може базуватися лише на усвідомленні, що Україна і Росія важливі одна для одної, а не як інструмент у реалізації тих чи інших геополітичних планів.

При всіх вадах Європейського Союзу, які виявила остання криза, поруч із нами просто немає іншої політичної спільноти, яка могла б слугувати еталоном, взірцем державного розвитку для України. Проте й Росія завжди посідатиме особливе місце і у нашому геополітичному оточенні, і у світовій політиці в цілому. І хоча вона завжди матиме і амбіції, і потенціал глобального полюсу впливу. Примиренню проєвропейських прагнень та проросійських симпатій, які поєднує в собі Україна, сприятиме нинішня зовнішня політика України, надзвичайно близька до такої формули.